

P.F. Thomése schreef roman over in Groningen geboren heldin Etta Palm

De kwalijke dampen van de mens

Drents
Groningse
Dagbladen

Donderdag
27 mei
1999

Feministe

en soort inleiding op de oecum
ontgoocheld zijn in de resultaten van de oecum
of dat het feit alleen al dat met vernieuwde inze
slagen die christenen tot de eenheid moet br
ontgoochelingen. Nu we het einde
naderen zijn de christenen er zich lev
orden dat hun onderlinge verdeeldheid
van Christus in het cenakel: "Vader, m
zoals gij, Vader, het zijt in Mij en Ik in
dat Gij Mij gezonden hebt."

oral kunnen
n door de zendin
geweest, zowel van
heb gezegd, als van
gemeenschappen.
en zich wenden met
lic, waarbij zij de ide
moesten wel vragen
d, zij willen weten
e van Christus i
n uit zijn naam. Ze

de ervaringen verbonden met de misste-activiteit in ze
tot de oecumenische beweging

komen. Want het was een grote wereld waarin zij zich bevond. En het zou zonde zijn wanneer je over die wereld alleen maar een verhaal schrijft." Het schrijfwerk verrichtte hij in slechts een jaar. „Dat had natuurlijk niet gekund wanneer ik in de jaren daarvoor niet allerlei materiaal had verzameld. Maar zo werk ik nu eenmaal. Ik loop een tijd rond met het verhaal en de personages in mijn hoofd. Die moeten eerst voor mij gaan leven. En als ik daarna eenmaal aan het schrijven ben, gaat het redelijk snel. De beste zinnen komen dan als vanzelf. Ik geloof niet in dingen als de muze die de schrijver kust, of het heilig vuur dat eerst moet branden. De Franse auteur Gustave Flaubert zei het al: een schrijver moet gewoon gaan zitten schrijven.”

Over Etta Palm was niet veel materiaal voorhanden. Uit 1962 dateert de monografie *Etta Palm, een Hollandse Parisienne* van H. Hardenberg, de toenmalige rijksarchivaris in Den Haag. „Een oubollig boekje, geschreven met afkeuring over een stuurloos vrouwtje.” Om zich voor het schrijfwerk voor te bereiden, las Thomése allerlei brieven en documenten uit de periode van vlak voor de Franse revolutie. Ook verbleef hij een maand in Parijs - „om dingen die ik had gelezen te kunnen visualiseren” - en las zoveel mogelijk over het leven van vrouwen uit die tijd: „Het viel niet mee om een beeld te krijgen over de manier waarop vrouwen toen leefden. Dat soort dingen behoort bepaald niet tot de officiële geschiedschrijving. Zeker als je de Franse revolutie bestudeert, kom je alleen maar mannen tegen. Ik vond het verder frappant dat verder alles over Etta Palm in het Frans geschreven is. In Nederlandse studies duikt haar naam niet op. Zij zette zich in voor de burgerrechten van vrouwen. En dat ze uiteindelijk niets heeft bereikt, is voor de Nederlandse geschiedschrijvers blijkbaar de reden geweest om haar niet te noemen. Dat geldt ook voor de vrouwenstudies. Iemand als Aletta Jacobs heeft veel aandacht gekregen, maar haar leven zag er heel wat minder spectaculair uit dan dat van Etta Palm.”

Wat fascineerde Thomése het meest aan die Etta Palm? „Ik probeer altijd mijn historische personages uit het obscure gebied te halen. Ik heb dan ook nooit de behoefte gehad om het leven van Napoleon te beschrijven, of een roman te maken over Robespierre. De geschiedenis van Etta Palm frappeerde mij. Het is opmerkelijk dat ze zoveel belangen en idealen kon verenigen. Ze spioneerde voor de conservatieve Oranjepartij, maar in Parijs sloot ze zich aan bij een radicale variant van de Jacobijnen. Daarnaast woonde ze al twintig jaar voor het uitbreken van de revolutie in Parijs en had ze op haar rug de klassieke vrouwenloopbaan gevolgd. Als maîtresse met steeds duurder heren had ze zich langzamerhand opgewerkt tot kringen waarmee je voor de dag kon komen. En daarnaast was ze ook nog eens actief binnen de vrouwenbeweging.”

In de roman komt ze inderdaad naar voren als een 'feministe avant la lettre'. Maar de motieven van Etta Palm zijn maar al te vaak lachwekkend. Ze wordt voornamelijk gedreven door haar zucht naar macht. Is Thomése niet bang ruzie te krijgen met sommige vrouwen? „Ik heb mijn roman natuurlijk niet geschreven om ideologisch gezien in de smaak te vallen. Dat feminisme in

Al in zijn eerste boek, de met de AKO Literatuur Prijs bekroonde verhalenbundel 'Zuidland' uit 1990, beschreef P.F. Thomése de lotsbestemmingen van vergeten figuren uit de vaderlandse geschiedenis. Met zijn nieuwe roman 'Het zesde bedrijf' heeft hij die lijn voortgezet. Centraal staat de in Groningen geboren Etta Palm, alias barones d'Aelders - 1743-1799 -, die ondanks haar avontuurlijke leven haar naam niet in de geschiedenisboeken wist te plaatsen. Ze groeide op in een sober milieu, trouwde, scheidde en zocht het bruisende leven op in Parijs, waar ze aan de vooravond van de Franse revolutie carrière maakte als maîtresse in de hofkringen van Versailles. En ook ontpopte ze zich al snel tot dubbelspionne in het diplomatieke verkeer tussen Frankrijk, de Nederlandse Republiek en het militante Pruisen. Was deze Palm eigenlijk een heldin? Thomése: „Uit het beest in de mens stijgen kwalijke dampen op. En als romanschrijver wil je natuurlijk vooral dát wezen naar voren halen.”

Haar vader was korsettenmaker in Groningen en werkte daarna in de 'stadbank van lening' in de Poelestraat. Meneer Aelders was geen belangrijk man, maar een doorsnee burger. Haar moeder kwam uit een iets beter gesitueerde familie, had bijvoorbeeld een neef die deel uitmaakte van de Staten-Generaal van Groningen. Vooral door toedoen van haar moeder genoot de kleine Etta een keurige meisjesopvoeding, met pianospel en danslessen. Ook kwam ze al op jonge leeftijd in aanraking met de Franse taal.

Door **Jacob Moerman**

Foto's **Marcel Israel**

Over haar jonge jaren is evenwel niet veel meer bekend. Ze zou op haar twintigste een verhouding hebben gehad met de postmeester van Groningen, die een jaar of vijftig was. Daarna trouwde ze met een suffe rechtenstudent. Etta kreeg een kind, maar dat stierf al na een paar maanden. En toen is ze er vandoor gegaan met ene Munniks, een avonturier en oprichter, naar Sicilië.

Vanaf dat moment is er een tijd niets over Etta Palm bekend. Haar naam duikt pas weer op in Parijs, waar voor haar het leven begon dat Thomése in zijn roman heeft beschreven. Hij koos ervoor om slechts een paar maanden uit het leven van Etta Palm naar voren te halen, in het jaar 1792. „Dat jaar was een breekpunt. In 1792 brak een oorlog uit en het is het laatste jaar geweest voor de terreur. De kop van de Franse koning rolde in januari 1793. Daar weet Etta in mijn roman dus nog niets van.” In 1792 belandde Etta Palm na een verblijf van twintig jaar in Frankrijk weer in Nederland, en Thomése is ervan overtuigd dat haar hoofd in Frankrijk eveneens had gerold: „Zij had veel contacten binnen de Girondijnse kringen. En die Girondijnen zijn in de loop van 1793 stuk voor stuk onder de guillotine geplaatst.”

Dat Etta Palm in 1792 haar vaderland voor een groot deel was vergeten, mag blijken uit het feit dat ze in *Het zesde bedrijf* per ongeluk Gronings begint te praten na haar aankomst in de Nederlandse Republiek. Al was dit eigenlijk niet zo vreemd: „Men praatte in die tijd alleen maar in dialect, Nederlands werd nauwelijks gesproken. En in de hogere kringen was het de gewoonte om zich in het Frans uit te drukken. In Maastricht gebeurde dat nog tot vlak voor de Eerste Wereldoorlog.” Over de jeugd van Etta Palm krijgen we overigens in *Het zesde bedrijf* weinig te lezen. „Ik geloof niet dat je iemand uit een reeks gebeurtenissen kunt verklaren,” is de opvatting van Thomése. „De provinciale achtergrond van Etta Palm wilde ik dus niet te duidelijk op de voorgrond plaatsen. En ik heb geen 'Bildungsroman' willen maken. Causale psychologie houdt geen rekening met andere factoren. Ik denk dat je iemands gedrag niet kunt verklaren door te kijken naar de gezinssituatie van vroeger.”

Papiertjes

Al voor zijn debuut *Zuidland* had Thomése het plan opgevat om het leven van Etta Palm te beschrijven. „Ik verzamel allerlei papiertjes waarop ik mijn ideeën bewaar. Het was aanvankelijk mijn bedoeling over haar een verhaal of een novelle te maken. Maar toen ik veel over de Franse revolutie las, zag ik een roman naar voren

gezien in de maak te vallen. Dat feminisme in Nederland van de jaren zestig en zeventig was natuurlijk een soort luxe beweging. Dat speelde zich alleen maar af in een bovenlaag van de samenleving. En de vrouwenbeweging van Etta stak ook zo in elkaar. Zij wilde bijvoorbeeld een soort kostschool voor gevallen vrouwen oprichten. Van vrouwen uit het volk wilde ze dames maken. Die houding is natuurlijk vrij paternalistisch. En die had het feminisme van onze eeuw natuurlijk ook, die vrouwen gingen alleen maar uit van zichzelf. Een beweging voor ontwikkelde vrouwen. En de andere vrouwen moesten bewust worden gemaakt.

„Wat mij ook fascineerde is, dat Palm een vrouw tussen mannen was. Als je bezig bent aan een roman, let je in je eigen omgeving heel goed op om te zien wat bruikbaar is. En ik heb ontdekt dat een vrouw tussen mannen zich heel anders gedraagt dan een vrouw tussen vrouwen. Een vrouw tussen mannen is óf het stralend middelpunt van de aandacht, óf wordt volkomen genegeerd. Dat geldt natuurlijk ook voor een man die tussen vrouwen zit. Vrouwen en mannen kunnen nooit elkaars gelijken zijn. Etta Palm was zich maar al te zeer bewust van de mannenwereld, die wordt gedomineerd door macht. En zij gebruikte vervolgens haar vrouwelijkheid om aan dat machtsspel mee te kunnen doen.”

Etta Palm komt in *Het zesde bedrijf* vooral naar voren als een vat vol tegenstrijdigheden. Ze verzet zich tegen seksuele intimidatie, maar maakt voortdurend gebruik van haar eigen seksualiteit. Ze roept vaak dat ze tegen de oorlog is, terwijl ze uit geldnood wapens wil verhandelen. Ze is voor gelijkheid, maar kijkt neer op de mensen die beneden haar staan. En ze is republikeins, terwijl ze diep in haar hart eigenlijk voor het koningshuis is. Was haar houding eigenlijk niet zeer hypocriet? „Haar loyaliteit was ruim,” geeft Thomése te kennen. „In die zin had ze denk ik een modern

karakter. Ik ben zelf verpest door de jaren zestig, waarin je óf links óf rechts moest zijn. En die houding heeft mij eigenlijk nooit befallen. Etta Palm móest zijn zoals ik haar heb beschreven,

omdat haar de kansen waren ontnomen om op een normale manier hogerop te komen. Ze kon alleen maar op die manier in het leven staan. Als ze rechtschapen was geweest, was ze getrouwd

boven haar stand en had ze een rustig leven geleid. Dan was ze een soort Belle van Zuylen geworden. Die leefde in een mooi slot en was getrouwd met een man van wie ze weinig last had. Zo'n leven spreekt mij veel minder aan. Etta Palm heeft het allemaal zelf moeten doen. En ze kon dus niet anders dan zich overgeven aan bedrog en dubbelspel. Dat ze er uiteindelijk niet in slaagde om het geluk te vinden, onderscheidt haar natuurlijk niet van de meeste mensen.”

Maar het beeld dat Etta Palm over zichzelf naar buiten wil brengen, staat in de roman wel erg nadrukkelijk haaks op haar werkelijke motieven. „Ja, maar dat heeft te maken met mijn overtuiging wat betreft de mensen in het algemeen. Als je mensen beoordeelt op hun daden krijg je een behoorlijk vertekend beeld. Dan krijg je de formulieren die je invult en die zeggen niet zoveel over hoe iemand de wereld ervaart. Consequente mensen zijn machines. Ik geloof dat de mens uit onverenigbare tegenstrijdigheden is opgebouwd. Naar buiten toe wil iedereen natuurlijk een heldere persoonlijkheid introduceren. Maar die heldere persoonlijkheid bestaat helemaal niet. Als je door de buitenkant van de mens heen kijkt, krijg je te maken met een grote modderpoel. Uit het beest in de mens stijgen kwalijke dampen op. En als romanschrijver wil je natuurlijk vooral dát wezen naar voren halen. En verder geloof ik dat ik nooit personages heb beschreven zonder lachwekkende kanten. Voor pathos ben ik niet gevoelig. Maar het is niet mijn bedoeling geweest dat de lezers Etta Palm uitlachen. Als ik haar in het echt had ontmoet, was ook ik zeer zeker gevoelig geweest voor haar charmes.”

P.F. Thomése: 'Het zesde bedrijf'. Uitgeverij Querido, Amsterdam. Prijs: fl. 39,90.

Maandag 31 mei is P.F. Thomése te gast in de Groninger boekhandel Athena's. Daar wordt hij geïnterviewd en leest hij voor uit 'Het zesde bedrijf'. Aanvang 19.30 uur.

◀ P.F. Thomése: „Als je mensen beoordeelt op hun daden krijg je een behoorlijk vertekend beeld.”

Fragment uit 'Het zesde bedrijf'

■ Zich benijd en begeerd weten was de grondslag van elke maatschappelijke ambitie - en iets mooiers om naar te streven bestond er niet. In zichzelf de ander vinden, daar ging het om: degene worden die alles bezit wat jij ontbeert, die krijgt wat jou onthouden wordt, die slaagt waar jij tot falen bent gedoemd - die is wat jij zou moeten zijn. Iets kreeg pas waarde wanneer een ander het wilde hebben. Bestaan betekende bestaan in andermans ogen. En die dan uitsteken.

In de grandioze levens van anderen, daarin had Etta zichzelf gevonden vanaf de eerste dag dat ze in Parijs was aangekomen. Al bijna twintig jaar zag ze zichzelf gloriëren; soms was ze het inderdaad zelf geweest, vaak alleen in haar fantasie. Dan zag ze wat ze wilde zijn in afgunstig verlangen aan zich voorbijgaan en stelde ze zich voor hoe zij had kunnen schitteren - in plaats van die ander. Stukje bij beetje had ze zich toegeëigend wat haar behoorde, ze had gewonnen en verloren, het was niet niets wat ze had bereikt, maar ook niet alles. Steeds was haar ontglipt waar het haar uiteindelijk om ging. Het bleef bij streven en reven. In die zin was Etta tot dusverre altijd bijna degene geweest die ze had horen te zijn.

Ze was hier in Parijs heus goed terechtgekomen. Van het begin af aan had ze de juiste kringen gevonden. Dat had ze niet durven dromen toen ze destijds uit Groningen vertrok. Eigenlijk meteen al had ze de juiste mensen

ontmoet, de juiste mannen. Met dank vooral aan Grovestins, die haar trots aan tout Paris had getoond.

Wie deed het haar na: binnen twee jaar na haar aankomst had ze een minister van de oude koning aan de haak geslagen, de al even oude Maurepas, en was ze een vaste invitee geworden op de bals in Versailles. Meer dan geld had hij niet te bieden gehad, mooier kon haast niet. Hij was trouwens zelf eerder op geweest dan zijn geld, in die zin had hij nog lang in haar voortgeleefd. Ook omdat ze het Grunnings had beheerd, verstandig dus.

Maar aan alle geluk komt een eind, en inmiddels waren de zorgeloze jaren van de maintenance voorbij. Ze moest zelf de kost verdienen, geen sinecure voor een Dame die daarin waardig wilde blijven.

Toch had de gedwongen zelfstandigheid haar een geluk bezorgd dat ze niet had voorzien. Politiek was de kunst van het bedrog en het verraad, en wat lag haar beter? Van een Dame werd niet anders verwacht, in haar onpeilbaarheid school immers haar macht om heren te strikken, te binden. Alleen, nu ze de vrijheid pas proefde, verdroeg ze de tweederangsheid niet meer waartoe ze als vrouw, dat wil zeggen als rechteloze burger, bleef veroordeeld. Wat had haar leven niet kunnen zijn als zij werkelijk kon meespelen op het grote toneel, en niet als souffleuse de clausen mocht oppikken die de grote acteurs lieten liggen. Maar soít, ontevreden was zij niet met haar secrete positie in het diplomatieke verkeer tussen Holland, Frankrijk en Pruisen.

◀ Facinerend vindt de schrijver dat Etta Palm een vrouw tussen mannen was.